

HUNEYN GAZVESİ

(غزوة حنين)

Hiz. Peygamber ile
Hevâzinliler arasında yapılan savaş
(8/630).

Hevâzin Gazvesi de denir; Kur'an-ı Kerim'de adına yer verilen iki gazveden biridir (diğeri Bedir). Adını meydana geldiği mahalden alır; ancak burası tam ve doğru biçimde tesbit edilememiştir. Su kaynaklarından mahrum, çöllerle kaplı bir vadi olan Huneyn'in Mekke'den 10 kûsur mil uzaklıkta, deve yürüyüşüyle bir, iki, üç veya dört günlük mesafede bulunduğu şeklinde farklı rivayetler mevcuttur. Tâif yahut Zülmecâz yakınlarında bir vadi olduğunu söyleyenler de vardır (Yâkût, II, 359). Eğer Resûlullah düşmanı şaşırtmak amacıyla bir hücum yapmayı tasarlamış olsaydı kendi usulüne göre ters bir yol izlemesi ve o sırada Mekke üzerine yürüyüşe geçen düşman kuvvetlerini durdurmak zorunluluğundan dolayı da doğrudan düşmanın üzerine gitmesi gerekirdi. Kaynaklarda yer alan bazı deliller onun daha sonra takip ettiği yolun bulunmasına yardımcı olmaktadır. Hiz. Peygamber, Huneyn'den sonra ele geçirdiği ganimet malları ile birlikte Mekke'nin 15 km. kadar kuzeyindeki Cî'râne mevkiine gelmiştir ki burası günümüzde dahi bilinmektedir. Buradan sonra ise Huneyn'de dağılan düşmanın büyük kısmının kaçıp sığındığı Tâif üzerine yürümüşdür. Buna göre Huneyn ve yakınındaki Evtâs'ı Tâif yönünde, yani Mekke'nin güneydoğusunda değil kuzeydoğusunda aramak daha doğru olur.

Mekke ile Necid arasında ve güneyde Yemen'e kadar uzanan bölgelerde yayılmış olan Hevâzin kabileler topluluğu ile Kureyş arasında ticarî rekabetin de tesiriyle Câhiliye döneminden beri süregelen bir düşmanlık vardı. Bu düşmanlık, Kureyş'e mensubiyeti sebebiyle Resûl-i Ekrem'e ve onun getirdiği İslâmiyet'e de yönelmişti. Hevâzinliler'den özellikle göçebe hayatı yaşayan bazı kabileler Hudeybiye Antlaşması'nın yol emniyetiyle ilgili hükümlerini ihlâl ettiklerinden Hiz. Peygamber üzerlerine bazı küçük seriyeler göndermişti. Ancak kin ve düşmanlıkları artarak devam ettiği için Hevâzinliler, Mekke'nin fethi sırasında Resûlullah'ın Kureyş'ten sonra en önemli hedeflerinden biri haline gelmişti. Nitekim Mekke'ye karşı yapılacak fetih harekâtının gizli hazırlıklarına dair henüz bir bilgiye sahip bulunmayan Hiz. Ebû Bekir'in ordunun nereye gideceği yolundaki sorusuna kızı

Hiz. Âişe'nin, "Bilmiyorum; belki Süleym, belki Hevâzin, belki de Sakifliler'e karşı gidecektir" şeklinde verdiği cevap da bunu göstermektedir. Esasen Hevâzinliler de Hiz. Peygamber'in büyük bir ordu ile Medine'den yola çıktığını işittikleri zaman onun kendi üzerlerine yürüyeceğini düşünmüşler ve savaş hazırlıklarına başlamışlardı. Bu arada İslâm ordusunun keşif birliği Arc bölgesinde onların bir casusunu ele geçirdi. Casus, Hevâzinliler'in toplandığını ve başlarında kabilenin genç kumandanı Mâlik b. Avf'in bulunduğunu söyledi.

Mekke'nin fethinden sonra Hiz. Peygamber'in Tâif yolu üzerindeki Nahle'de bulunan Uzzâ heykelini yıktırması, aynı âkıbetin kendi putları olan Lât'ın da başına geleceğini düşünen Hevâzin kabilesinin mühim bir kolunu teşkil eden ve Tâif'te yaşayan Sakifliler'i telâşlandırdı. Sakifliler de o sırada yürüyüşe geçerek Evtâs'ta toplanmaya başlayan Hevâzinliler'e katıldılar. Düşman ordusunun kumandanlığını otuz yaşlarındaki Mâlik b. Avf en-Nasrî yapıyordu. Ordugâhını Evtâs'ta kuran Mâlik müslümanlarla topyekûn savaşı göze almış ve bunun için tecrübeli kişilerin muhalefetine rağmen askerlerinin kadın, çocuk, mal ve hayvanlarını da yanlarına almalarını emretmişti; böylece onların en değerli varlıklarını savaş meydanında bırakıp kaçmalarına engel olabileceğini düşünüyordu.

İstihbaratçısı Abdullah b. Ebû Hadred el-Eslemî'den Hevâzin ve Sakif kabilelerinin Evtâs vadisinde toplandıkları haberini alan Resûlullah hemen savaş hazırlıklarına başladı ve Mekke'nin fethinden on yedi gün sonra 6 Şevval 8 (27 Ocak 630) tarihinde 12.000 askerle yola çıktı. Askerlerin 10.000'ini fetih için Medine'den gelenler, 2000'ini de ganimet ele geçirmeyi düşünen veya Hevâzinliler'e düşman olan Mekkeliler teşkil ediyordu. Bu sefer sırasında kullanılmak üzere Hiz. Peygamber, henüz İslâm'a girmeyen ve kendisine Mekke'nin fethinden sonra dört ay süre tanınan Safvân b. Ümeyye'den 100 zırhla bunlara yetecek kadar silâh ve 50.000 dirhem, amcasının oğlu Nevfel b. Hâris'ten 300 mızrak, Abdullah b. Ebû Rebîa ile Huveytîb b. Abdüluzza'dan 40.000'er dirhem ödünç aldı ve bunları savaştan sonra kendilerine iade etti. İslâm ordusunda Ümmü Umâre, Ümmü'l-Hâris ve Ümmü Süleym gibi kadınlar da bulunuyordu.

Savaş 11 Şevval 8 (1 Şubat 630) Perşembe sabahı başladı. Huneyn'e gece ulaşan İslâm ordusu şafak sökünceye kadar bek-

lemiş, fecir vakti Süleymoğulları'ndan 100 süvarinin oluşturduğu Hâlid b. Velîd'in kumandasındaki öncü birliğinin arkasından harekete geçmişti. Hevâzinliler ise müslümanlardan önce vadiye gelmiş, en dar ve kumlu yerine pusu kurmuşlardı. İslâm askerleri buraya varınca Hevâzinliler onları ok yağmuruna tuttular. Havanın henüz karanlık olması yüzünden pusudaki düşmanların yerlerini tesbit etmek çok zordu. Ürken atlar ve develer sebebiyle öncü birliğinin dağılması üzerine İslâm ordusunun büyük bir kısmı düzensiz bir biçimde geri çekilmeye başladı. Bir süre sonra Hiz. Peygamber'in etrafında muhacir, ensar ve Ehl-i beyt'ten çok az sayıda asker kalmıştı. Bu bozgun üzerine, fetih sırasında müslüman olmuş veya henüz İslâmiyet'i kabul etmemiş bir kısım Mekkeliler bu duruma nasıl sevindiklerini ifade eden sözler sarfetmişlerdir (İbn Hişâm, IV, 443-444). Kur'an-ı Kerim'de bu bozguna, 12.000 kişilik ordu dan gurur duyan bazı müslümanların kendilerine çok güvenmeleri ve böbürlenip övünmeleri sebep gösterilmiştir: "Andolsun ki Allah size birçok yerde ve sayınızın çokluğundan dolayı övündüğünüz, fakat çokluğunuzun size fayda vermediği, yeryüzünün bütün genişliğine rağmen dar gelip de sonunda arkanızı dönüp kaçtığınız Huneyn Savaşı'nda da size yardım etmişti" (et-Tevbe 9/25). Dağılan orduyu toplamak üzere Resûl-i Ekrem, "Ey insanlar, nereye gidiyorsunuz? Bana geliniz! Ben Allah'ın elçisiyim. Ben Abdullah'ın oğlu Muhammedim!" diye sesleniyor fakat sözlerini duyuramıyordu. Nihayet gür sesli Abbas'ın yardımıyla savaş meydanından kaçanların geri dönmesi sağlandı ve tekrar hücumla geçilerek büyük bir zafer kazanıldı. Kur'an-ı Kerim'de bu hususa şöyle işaret edilmiştir: "Bozgundan sonra Allah peygamberine ve müminlere sükûnet veren rahmetini indirdi; sizin görmediğiniz ordular gönderdi ve münkirleri kahrederek azap verdi ki işte kâfirlerin cezası budur" (et-Tevbe 9/26). Bu savaşta 200 müslümanın şehid olduğu, müşriklerden ise meşhur şair ve cengâver Düreyd b. Simme'nin de aralarında bulunduğu 300 kişinin öldüğü rivayet edilmektedir. Hiz. Peygamber ashabına çocuk, kadın, hizmetçi ve köleleri öldürmemelerini emretmiş ve o gün öldürülen bir kadına çok üzülmişti (İbn Kesîr, III, 638-639).

Yenilginin ardından kaçan Hevâzinliler'in büyük kısmı kumandanları Mâlik ile birlikte Tâif'e, bir kısmı da Evtâs'a sığındı; geri kalanlar ise Nahle'ye yöneldiler. Resûl-i Ekrem savaşın ertesi günü

kendisi Tâif üzerine yürürken bir birliği Evtâs'a, bir birliği de Nahle'ye sevketti. Bunlardan ikincisi, kaçanların dağlara çık-maları üzerine takipten vazgeçerek geri döndü. Ebû Âmir el-Eş'arî kumandasın-daki diğer birlik Evtâs'ta Hevâzinliler'le yaptığı savaşı kazandı; ancak Ebû Âmir şehid düştü. Kumandayı alan Ebû Mûsâ el-Eş'arî, ele geçirdiği esirlerle ganimet-leri Hz. Peygamber'in tâlimatı gereği Ci-râne'ye getirdi. Tâif'i kuşatan Resûlullah ise haram ayların yaklaşması ve diğer ba-zı sebeplerle bir ay kadar sonra kuşatma-yı kaldırarak ganimetlerin toplandığı Ci-râne'ye geldi. Hz. Peygamber'in gelişinin ardından esir ve ganimetler beytül-mâl hissesi olarak beşte biri ayrıldıktan son-ra ashaba paylaştırıldı ve müellefe-i ku-lûba daha fazla pay verildi. Bu sırada bir Hevâzin heyeti kabilenin İslâmiyet'i kabul ettiğini bildirerek mallarını ve esirlerini geri istedi. Esirler arasında bulunan şair Zühre b. Surad el-Cüşemî'nin okuduğu bağışlanmalarını dileyen şiiri de beğenen Resûlullah, Mâlik b. Avf'ı kabileye âmil ta-yin edip esirleri veya mallarını tercih et-melerini söyledi; onların esirleri tercih et-meleri üzerine de esir, kadın ve çocukla-rın geri verilmesini emretti. Ashabın bü-yük çoğunluğu buna razı oldu; karşı çı-kanlar da Resûl-i Ekrem tarafından, ele geçirilecek ilk ganimetten her esire kar-şılık altı hisse verileceği söylenerek ikna edildi. Esirler arasında Hz. Peygamber'in sütkardeşi Şeymâ da vardı. Resûl-i Ekrem onu çeşitli hediyelerle kabilesine gönder-di. Bazı kaynaklara göre ganimet olarak alınan 24.000 deve ile 40.000 koyun ve 4000 ukuyye gümüş de geri verildi (Ali el-Kârî, I, 144; ayrıca bk. Cİ'RÂNE; ESİR).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 207, 454; III, 76, 157, 165, 169, 188; IV, 85, 281, 289, 351; Buhârî, "Cihâd", 52, "Megâzî", 64, "Ahkâm", 93; Vâkıdî, el-Megâzî, III, 885-922, 949-960; İbn Hişâm, es-Sîre't, IV, 437-478, 488-500; İbn Sa'd, el-Tabakât, II, 149-157; Belâzûrî, Ensâb, I, 364-367; Taberî, Câ-mi'ü'l-beyân (Bulak), X, 61-65; a.mlf., Târîh (de Goeje), I, 1654-1669, 1674-1685; Yâkût, Mu'cemü'l-büldân (Cündî), I, 334; II, 359; İb-nü'l-Esir, el-Kâmil, II, 261-266, 268-272; İbn Seyyidünnâs, 'Uyûnü'l-eşer, II, 187-200; İbn Ke-sîr, es-Sîre, III, 610-645; Heysemî, Mecma'u'z-zevâ'id, VI, 178-190; Makrîzî, İmtâ'u'l-esmâ' (nşr. Mahmûd M. Şâkir), Kahire 1941, I, 401-415, 420-432; Şâmî, Sübûlü'l-hüdâ, V, 459-555, 566-590; Ali el-Kârî, Şerhu's-Şifâ, İstanbul 1285, I, 144; L. Caetani, İslâm Tarihi (trc. Hüseyin Ca-hid), İstanbul 1924-27, VI, 5-41, 65-91; Hamîdul-lah, İslâm Peygamberi (Tuğ), I, 482-495; a.mlf., Hz. Peygamber'in Savaşları, s. 181-188; a.mlf., "Huneyn", UDMİ, VIII, 696-698; H. Lammens - [Abd al-Hafez Hunein], "Hunayn", EP (Fr.), III, 598.

MUHAMMED HAMÎDULLAH

HUNEYN b. İSHAK

(حَنِين بن إِسْحَاق)

Ebû Zeyd Huneyn
b. İshâk el-İbâdî
(ö. 260/873)

Eski Yunan tıbbi ve felsefesinin
İslâm dünyasına intikalinde
önemli rol oynayan
mütercim ve hekim.

194 (810) yılında Kûfe'nin güneyin-de eski bir Ârâmî şehri olan Hîre'de doğ-du. Ailesi İbâd adıyla bilinen hristiyan Arap kabilesine mensup olduğundan İbâ-dî nisbesiyle anılmıştır. Babası İshak ecza-cılıkla meşguldü. Baba mesleği Huneyn'i çocuk yaşta etkileyerek tıp ilmine yönlen-dirdi.

Doğduğu yerde hristiyan din eğitimi alan Huneyn on iki yaşlarında iken Bağ-dat'a gitti. Burada Cündişâpûr menşeli hekim İbn Mâseveyh'in öğrencisi oldu. Ancak Huneyn'in soru sormayı ve tartış-mayı seven tabiatı hocasını rahatsız edi-yordu. Esasen Bağdat'ta faaliyet göste-ren Cündişâpûr menşeli hekimler, genel-likle halkı tüccar olan Hîreliler'in tıpla meşgul olmasını hoş karşılamıyorlardı. Huneyn ders esnasındaki ısrarlı soruları-na devam edince İbn Mâseveyh onu ders halkasından çıkardı. Bu gurur kırıcı olay Huneyn'i dönemin tıp ve felsefe dili olan Grekçe'yi öğrenmeye sevketti. Bu dili ne-rede ve kimden okuduğu bilinmemekle beraber önceleri Bağdat'ta İbnü'l-Hasî adlı bir kişiden ders aldığı, daha sonra da İskenderiye'ye ve Bizans'a gittiği anla-şılmaktadır (İbnü'l-Kiftî, s. 173; İbn Ebû Usaybia, s. 258, 292). Bu arada Arapça bil-gisini ilerletmek üzere Basra'ya giden Hu-neyn devrin ünlü dil âlimlerinden fayda-landı. Onun Fars bölgesine gidip Halîl b. Ahmed'den gramer okuduğu yolundaki bilgiler (İbn Cülcül, s. 68-69; bk. İbn Ebû Usaybia, s. 262) doğru değildir. Zira Halîl b. Ahmed Huneyn'in doğumundan önce vefat etmiştir. Huneyn Grekçe ve Arap-ça bilgisini ilerletmiş, görgüsünü arttır-mış, temel kaynakları toplamış genç bir âlim ve tabip olarak Bağdat'a döndü. Onun bu süre içinde Farsça da öğrendiği-ne, hatta Farsça'dan tercümeler yaptığı-na dair bilgiler de (İbn Ebû Usaybia, s. 259) mesnetsizdir; zira eserleri arasında hiçbir Farsça kitabın adı geçmemektedir. Farsça tıp terimlerine hâkimiyeti, bu dili bilmeyen diğer Arap hekimlerinin de vâ-kıf olduğu Cündişâpûr tıp terminolojisini tanımasıyla ilgilidir.

Huneyn, Bağdat'ta ilk tercümelerini Abbâsî Halifesi Me'mûn'un özel hekimi Cibrâil b. Buhtîşû'un isteğiyle yaptığı zaman henüz on yedi yaşındaydı ve Câlî-nûs'tan Fi'l-Kuva't-tabî'iyye ve Fi Eş-nâfi'l-hummeyât adlarıyla yaptığı iki tercüme (Risâletü Huneyn b. İshâk, s. 154, 157) Cibrâil'i hayran bırakmıştı. Bu gelişmelerden sonra yeniden İbn Mâse-veyh'in öğrencisi olan Huneyn, Cibrâil'in aracılığıyla Beytülhikme'ye mütercim ola-rak kabul edildi. Böylece yoğun bir tercü-me dönemi başlamış oldu. Gerek Beytül-hikme gerekse ilmî gelişmeleri yakından takip eden seçkin kişiler için çok sayıda eseri Grekçe'den Süryânice ve Arapça'ya çevirdi. Halife Me'mûn'un himayesi yanın-da Benî Mûsâ kardeşlerin kitap temin et-mek için Bizans'a gönderdiği heyet ara-sında Huneyn de vardı. Mu'tasım -Billâh, Vâsîk -Billâh ve Mutevekkil -Alellah'ın hiz-metinde de bulunan Huneyn tercüme fa-liyetinin yanı sıra Mutevekkil'in özel he-kimliğini yaptı. Rivayete göre halife bir düşmanı için zehir hazırlamasını isteyin-ce Huneyn dinî inanç ve meslekî ahlâkı-nın böyle bir şeye izin vermediğini söyle-yerek teklifi reddetmiş, bunun üzerine hapse atılmıştı. Halifenin ısrarlı taleple-rini hapiste iken de reddedince Mutevek-kil'in güvenini kazanmış ve hapisten çı-karılacak onun özel hekimliğine tayin edilmişti (İbn Ebû Usaybia, s. 261).

Mutevekkil -Alellah devri (847-861), Hu-neyn'in şöhretinin zirvesine ulaştığı ve bu yüzden kıskanç meslektaşlarının çeşitli komplolarına mâruz kaldığı bir dönem-dir. Huneyn, Nestûrî dindâşları arasından çıkan bu hekimlerin kendi aleyhindeki tertiplerini Fimâ eşâbehû mine'l-mi-ħan ve's-ş-edâ'id adlı eserinde anlatmış-tır. Bu eserde belirtildiğine göre Buhtîşû b. Cibrâil adlı hekim, hileye başvurarak halifenin huzurunda bir ikonun üzerine tükürmesini sağladığı Huneyn'in "ikonok-last" (ikon kırıcı) olarak suçlanmasına yol açmış ve bunun sonucunda Huneyn, Bağ-dat Nestûrîleri'nin dinî lideri olan Thedo-sios tarafından aforoz edilmiştir. Mute-vekkil de hristiyanî değerlere saygısızlık gösterdiği için olsa gerek Huneyn'i hapse attırarak onu mevkiinden uzaklaştırmış ve daha önemlisi kütüphanesinden mah-rum etmiştir. Ancak altı ay sonra halifenin hastalanması üzerine tedavi için çağrıla-rak hapisten çıkarılmış, mevki ve itibarı iade edilmiş, Buhtîşû ise sürgüne gön-derilmiştir. Bu olay herhalde başhekimli-ğin Buhtîşû ailesinin elinden alınarak Hu-neyn'e verilmesiyle ilgilidir; fakat Huneyn